

کارنامه اقتصادی استان در ۱۰ سال اخیر از دریچه پژوهشکده آمار کشور

نمره کشاورزی بهتر از صنعت

گزارش مسعود حمیدی

بر اساس داده‌های گزارش پژوهشکده آمار، که به تازگی منتشر شده است، سهم خراسان رضوی از تولید ناخالص داخلی کشور کمتر از ۵ درصد بوده، بخش کشاورزی بهتر از صنعت عمل کرده، عمده‌فروشی و خرده‌فروشی و املاک و مستغلات سهم عمده اقتصاد استان را به خود اختصاص داده و کرونا ضربه سنگینی به حوزه خدمات وارد کرده است. به گزارش خراسان رضوی، پژوهشکده آمار کشور در گزارشی با عنوان "بررسی ساختار اقتصادی استان‌های کشور و سهم و نقش آن‌ها در تولید ناخالص داخلی بر اساس آمار حساب‌های استان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰" با جمع‌بندی نتایج حساب‌های تولید ۳۱ استان و کل کشور به‌قیمت‌های جاری و ثابت و انجام محاسبات مربوط به ساختار اقتصادی تک‌تک استان‌ها و همچنین محاسبات مربوط به سهم هر استان در ارزش‌افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی و GDP کل کشور، تحلیلی از وضعیت اقتصادی استان‌ها و سهم‌ونقش هر یک از استان‌ها را در بخش‌های مختلف ارائه کرده است.

● استان پنجم در تولید ناخالص داخلی

در این گزارش سهم استان‌ها از تولید ناخالص داخلی (GDP) با عنوان GDP (Domestic Gross Production by Regional) مشخص شده است. در تعریف این شاخص آمده است «نتیجه نهایی فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم یک منطقه یا یک استان در یک دوره زمانی معین» بنابراین بر اساس این شاخص سهم استان خراسان رضوی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۴/۶ درصد تعیین شده که بعد از استان خوزستان با ۲۱ درصد، تهران با ۲۰ درصد، اصفهان با ۵/۲ و فارس با ۴/۷ درصد در رتبه پنجم کشور قرار گرفته است. این سهم در سال ۹۷ به ۴/۸ درصد و در سال ۱۴۰۰ به ۴/۷ درصد افزایش یافته است؛ بنابراین اگرچه سهم استان از تولید ناخالص داخلی حدود یک‌دهم در صد افزایش داشته اما استان خراسان رضوی در طول ۱۰ سال تغییری در جایگاه پنجم خود در تولید ناخالص داخلی کشور نداشته است.

● رشد ۷دهم درصدی در بخش‌های ۱۸ گانه بین سال ۹۷ تا ۱۴۰۰

بر اساس این گزارش، ارزش‌افزوده بخش‌های ۱۸ گانه و کل GDRP استان خراسان رضوی حسب قیمت‌های جاری و ثابت برای سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۷ و برآورد آن برای سال ۱۴۰۰ که در جدول ۴-۳ گزارش مذکور مندرج شده، برای سال‌های ۹۰ تا ۹۷ بر اساس قیمت‌های ثابت به ترتیب ۳۱ هزار و ۴۲۳ میلیارد و ۳۵ هزار و ۶۹ میلیارد بوده که بر این اساس رشد ارزش‌افزوده بخش‌های ۱۸ گانه استان در بازه زمانی سال ۹۰ تا ۹۷ معادل ۱/۶ درصد بوده و رشد بیش‌بینی شده برای سال ۱۴۰۰ بر اساس قیمت‌های ثابت بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ معادل ۷دهم درصد برآورد شده است.

● بهبود وضعیت ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان

این گزارش همچنین استان‌های کشور را بر اساس سهم جمعیتی خود از جمعیت کل کشور و سهم GDP از کل GDP کشور تحلیل کرده است. بر اساس داده‌های این گزارش، استان خراسان رضوی در سال ۹۰ معادل ۸ درصد جمعیت کشور را به خود اختصاص داده و در سال ۱۴۰۰ همچنان با ۸/۲ درصد جمعیت دومین استان پر جمعیت کشور بعد از تهران است. معمولاً اقتصاد استان در سه حوزه خدمات، کشاورزی و صنعت تعریف می‌شود؛ اما باید دید سهم ارزش‌افزوده استان در بخش‌های مختلف چگونه بوده است. سهم خراسان رضوی از ارزش‌افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۶/۴ درصد در جایگاه پنجم قرار گرفته بود که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۶/۹ درصد افزایش یافت و استان خراسان رضوی در این حوزه بعد از استان‌های مازندران و فارس در جایگاه سوم قرار گرفت که می‌توان مدعی شد استان خراسان رضوی در بخش کشاورزی طی یک دهه گذشته مطلوب‌تر از دیگر استان‌ها عمل کرده است. از سویی دیگر این سهم در سال ۹۷

کشور در سال ۱۴۰۰ به ۶ درصد افزایش یافته و استان خراسان رضوی با رتقای یک رتبه‌ای بعد از استان‌های تهران و خوزستان در رتبه سوم و بالاتر از استان اصفهان در ایجاد ارزش‌افزوده در بخش ساختمان کشور قرار گرفته است.

● تشدید تمرکز گرایي در حوزه مالی و بیمه در تهران

سهم استان خراسان رضوی از ارزش‌افزوده ایجاد شده در بخش نفت و دیگر معادن کشور در سال ۱۳۹۰ معادل یک‌دهم درصد بوده که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۳دهم درصد رسیده است. البته استان خوزستان به‌تنهایی حدود ۶۰ درصد ارزش‌افزوده این بخش را به خود اختصاص داده است و پنج استان اول کشور در این حوزه ۹۰ درصد ارزش‌افزوده این بخش را به خود اختصاص داده‌اند و استان تهران به‌تنهایی ۶۴ درصد ارزش‌افزوده این بخش را در سال ۱۴۰۰ به خود اختصاص داده است که این موضوع بیانگر تشدید تمرکز گرایي در این بخش و برخلاف برنامه‌های دولت برای تمرکززدایی در یک‌دهه اخیر است. در حوزه آموزش و بهداشت، استان خراسان رضوی همواره بعد از تهران قطب دوم در این بخش بوده و داده‌های گزارش پژوهشکده آمار کشور گواه این موضوع است. سهم استان خراسان رضوی از ارزش‌افزوده ایجاد شده در بخش آموزش و بهداشت کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۶/۸ درصد بوده و این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۶/۶ درصد کاهش یافته که البته به همان میزان سهم استان از ۲۲ درصد به ۲۰ درصد کاهش پیدا کرده است. در بخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی نیز استان خراسان رضوی با توجه به وجود بیش از ۲۵۰ هزار واحد صنفی در استان بعد از استان‌های تهران و اصفهان در جایگاه سوم ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش قرار گرفته است به‌طوری که سهم استان در سال ۹۰ معادل ۷/۴ درصد بوده و در سال ۱۴۰۰ نیز بدون تغییر مانده است؛ اما در بخش املاک و مستغلات استان خراسان رضوی بعد از استان تهران قرار می‌گیرد به‌طوری که سهم استان از ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش در سال ۱۳۹۰ معادل ۷ درصد بوده و در سال ۱۴۰۰ سهم استان به ۷/۴ درصد رسیده و بالاتر از استان اصفهان قرار گرفته است هر چند استان تهران به‌تنهایی ۴۰ درصد ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش در سال ۱۴۰۰ را به خود اختصاص داده است.

● کاهش سهم صنایع استان از ارزش‌افزوده این بخش

در حوزه صنعت و ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش، سهم استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰ معادل ۴/۷ درصد بوده و بعد از استان‌های تهران، اصفهان، خوزستان، آذربایجان شرقی و بوشهر در جایگاه ششم سهم بری از ارزش‌افزوده این بخش را در اختیار داشت که این سهم در سال ۹۷ به ۴ درصد کاهش یافته است و جایگاه استان به رتبه نهم تنزل پیدا کرد. هر چند از سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ جایگاه استان بهبود یافت و با سهمی ۴/۱ درصدی در رتبه هشتم قرار گرفت اما بر اساس داده‌های این گزارش، وضعیت صنایع استان در طول یک دهه گذشته نه تنها بهبود پیدا نکرده است بلکه سهم استان از ارزش‌افزوده این بخش کاهش یافته که تنزل دورتبه از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ استان گواه این موضوع است. سهم استان از ارزش‌افزوده بخش آب، برق و گاز کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۳/۶ درصد بوده که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۳/۶ درصد کاهش پیدا کرده هر چند استان در این بخش بدون تغییر در رتبه پنجم قرار گرفته است. در بخش حمل‌ونقل، انبارداری و پست نیز استان خراسان رضوی با سهم ۶/۲ درصدی در سال ۹۰ جایگاه پنجم کشور را داشته و در سال ۱۴۰۰ نیز این سهم و جایگاه استان بدون تغییر مانده است.

● کرونا و کاهش سهم استان از ارزش‌افزوده خدمات جاو غذا

اما استان خراسان رضوی به دلیل وجود بارگاه ملکوتی ثامن الائمه (ع) و پذیرایی سالیانه از بیش از ۳۵ میلیون زائر در بخش فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جاو غذا بعد از استان تهران سهم عمده‌ای از ارزش‌افزوده ایجاد شده در کشور را به خود اختصاص داده است. بر اساس داده‌های گزارش پژوهشکده آمار کشور، سهم استان از ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش در سال ۱۳۹۰ معادل ۱۳/۱ درصد بوده و به همراه استان تهران بیش از ۵۰ درصد ارزش‌افزوده ایجاد شده در کشور را به خود اختصاص می‌دهد. البته این سهم در سال ۹۷ به ۱۲/۳ درصد کاهش پیدا کرد و در سال ۱۴۰۰ سهم استان از

فولاد خراسان و چند پروژه فولادی مهم دیگر سهم بخش کشاورزی از ارزش‌افزوده ایجاد شده در استان طی سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ روند نزولی پیدا کرده و در سال ۱۴۰۰ سهم بخش کشاورزی از ارزش‌افزوده اقتصاد استان از ۱۳/۱ درصد به ۱۱/۲ درصد تنزل پیدا کرد. در مقابل بخش صنعت که در طول دوره ۹۰ تا ۹۷ بار کود مواجه شده بود جان دوباره‌ای گرفت و سهم این بخش از ارزش‌افزوده اقتصاد استان به ۱۶/۷ درصد رسید و بالاتر از املاک و مستغلات در جایگاه دوم استان قرار گرفت. کاهش سهم املاک و مستغلات در ایجاد ارزش‌افزوده در استان در دوره ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ نیز قابل توجه است. کرونا حتی سهم آموزش و بهداشت در ارزش‌افزوده ایجاد شده در استان در طول سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ را کاهش داد و سهم این بخش از ۹/۳ درصد سال ۱۳۹۷ به ۵/۷ درصد در سال ۱۴۰۰ تقلیل پیدا کرد.

● رشد مثبت کشاورزی و معادن در دهه گذشته

بررسی حجم اقتصادی هر یک از بخش‌های ۱۸ گانه تولید ناخالص داخلی استان بر اساس ارزش ریالی نیز قابل توجه است. در بخش کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهیگیری ارزش‌افزوده ایجاد شده در سال ۱۳۹۰ بر اساس قیمت ثابت» ۲۳۹۱ میلیارد تومان بوده و این عدد در سال ۱۳۹۷ به ۲۵۵۸ میلیارد تومان می‌رسد که بیانگر رشد یک درصدی است اما بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ این رشد به ۶/۲ درصد می‌رسد. در بخش استخراج معدن نیز رشد ارزش ریالی ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ معادل ۲/۶ درصد بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ این رشد به ۵/۶ درصد رسیده است. باید توجه داشت که قیمت‌ها بر اساس «قیمت ثابت» بوده و این که رشد بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ متفاوت تر و جهشی‌تر از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ است به این دلیل است که قیمت پایه سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ مبنی بر نرخ‌های سال ۱۳۹۰ بوده و در سال ۱۴۰۰ مربوط به سال ۱۳۹۷ است. درواقع نرخ‌ها بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ تفاوت چندانی محسوسی نمی‌کنند اما در بازه زمانی بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ به دلیل نوسانات اقتصادی و چند برابر شدن نرخ ارز، نرخ رشد ارزش ریالی تولیدات و ارزش‌افزوده آن‌ها هر چند نشانگر رشد است اما در واقعیت چنین رشدی محقق نشده یا بسیار کمتر از اعداد اعلام شده است.

● رشد منفی صنعت در دهه گذشته

در بخش صنعت نیز ارزش‌افزوده ایجاد شده در سال ۱۳۹۰ معادل ۴۵۸۱ میلیارد بوده که در سال به ۴۱۴۱ میلیارد تومان تنزل یافت و در سال ۱۴۰۰ نیز بر اساس قیمت ثابت به ۴۱۹۲ میلیارد تومان رسید. این یعنی رشد ارزش‌افزوده در بخش صنایع استان بین سال‌های ۹۰ تا ۹۷ منفی ۱/۲ درصد و بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ منفی ۲دهم درصد بوده است.

در حوزه تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوانیز در دوره بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ رشد منفی ۷/۱ درصد بوده ولی در دوره ۱۳۹۷ تا

۱۴۰۰ شاهد رشد ۱۹/۵ درصدی بودیم. در بخش آب‌رسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه نیز در دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ رشد منفی بوده اما در دوره بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ رشد ارزش‌افزوده ایجاد شده در این بخش مثبت بوده که می‌توان دلیل آن را در توسعه احداث و ساخت تصفیه‌خانه‌ها در مشهد و دیگر شهرها جست‌وجو کرد.

● ضربه سنگین کرونا به حوزه خدمات

در بخش‌های عمده‌فروشی و خرده‌فروشی فعالیت‌های خدماتی مربوط به جا و غذا بین سال‌های ۱۲۹۰ تا ۱۳۹۷ رشد مثبت بوده اما به دلیل وابستگی این بخش‌ها به حضور مسافران و زائران و رونق بازار، با شیوع ویروس کرونا و تعطیل شدن بازارها و ممنوعیت سفرها رشد این بخش‌ها بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ منفی بوده به طوری که رشد منفی بخش جا و مکان، یعنی هتل‌ها و رستوران‌ها حدود منفی ۸ درصد برآورد شده است. بخش فعالیت‌های هنری، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات نیز بعد از شیوع کرونا ۴۰ درصد ارزش‌افزوده ایجاد شده خودشان را از دست داده‌اند. در حوزه‌های آموزش و خالص مالیات بر واردات نیز به دلیل شیوع کرونا در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ رشد منفی بوده در حالی که رشد ارزش‌افزوده ایجاد شده در تمامی این بخش‌ها در بازه زمانی بین سال‌های ۹۰ تا ۹۷ مثبت بوده است.

● تأثیر بی‌ثباتی قیمت‌ها در رشد ارزش‌افزوده ثابت و جاری

علاوه بر این جمع کل ارزش‌افزوده در ۱۸ بخش اقتصادی استان در سال ۹۰ بر اساس قیمت‌های «ثابت» ۳۱ هزار و ۳۵۱ میلیارد تومان بوده که در سال ۹۷ به ۳۴ هزار و ۶۹۹ میلیارد و در سال ۱۴۰۰ به ۳۵ هزار و ۶۹۹ میلیارد تومان رسیده و رشد حدود یک درصدی داشته است؛ اما اگر این ارزش‌افزوده را بر اساس قیمت‌های جاری برآورد کنیم خواهیم دید که ارزش‌افزوده ایجاد شده در سال ۹۰ در ۱۸ بخش اقتصادی استان ۳۱ هزار و ۳۵۱ میلیارد و در سال ۹۷ به ۲۲ هزار و ۴۳۴ میلیارد تومان رسیده و رشدی حدود چهار برابری داشته است اما در فاصله زمانی بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ ارزش‌افزوده با قیمت‌های «جاری» ۱۸ بخش اقتصادی استان به ۳۷۱ هزار و ۵۲۸ میلیارد تومان رسیده است یعنی در بازه زمانی سه سال حجم ارزش‌افزوده ایجاد شده در تولید ناخالص استان بیش از سه برابر شده و شیب ارزش‌افزوده بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ متأثر از چند برابر شدن نرخ ارز و تورم افسارگسیخته به‌صورت عمودی و صعودی است در حالی که بر اساس قیمت‌های «ثابت» رشد ارزش‌افزوده در طول یک دهه گذشته حدود یک درصد ولی بر اساس قیمت‌های «جاری» ۱۰ برابر شده که موضوع بیانگر بی‌ثباتی در قیمت‌هاست. در پایان شاید بتوان دلیل منفی شدن رشد ارزش‌افزوده در حوزه‌های تولیدی استان مانند صنایع را متأثر از بی‌ثباتی قیمت‌ها دانست همان‌طور که شیوع ویروس کرونا به بخش‌های اصلی بدنه اقتصادی استان یعنی خدمات ضربه جدی وارد کرد.

سهم بخش‌های ۱۸ گانه اقتصادی در ایجاد ارزش‌افزوده خراسان رضوی			
بخش	۱۳۹۰	۱۳۹۷	۱۴۰۰
عمده‌فروشی و خرده‌فروشی	۲/۱۷	۴/۱۷	۲/۱۹
املاک و مستغلات	۸/۱۵	۵/۱۶	۳/۱۳
صنعت	۶/۱۴	۶/۱۲	۷/۱۶
سایر فعالیت‌های خدماتی	۴/۱۰	۴/۹	۹/۶
آموزش و بهداشت	۴/۹	۳/۹	۷/۵
کشاورزی	۶/۷	۱/۱۳	۲/۱۱
حمل‌ونقل	۷	۴/۷	۳/۹
تأمین برق، گاز	۹/۶	۵/۳	۴/۵
ساختمان	۶/۵	۶/۴	۴/۶
فعالیت‌های خدماتی مربوط به جاو غذا	۷/۲	۹/۲	۲/۲
مالی و بیمه	۸/۱	۱/۲	۴/۲
نفت و سایر معادن	۶/۰	۵/۰	۹/۰
خالص مالیات بر واردات	۴/۰	۷/۰	۵/۰